

## Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği

### The Effects of Local Religious Culture on the Formation of Religious-Cultural Identity of Syrian Women Immigrants: Kahramanmaraş Example

Elife YETER<sup>a</sup>

<sup>a</sup>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/Türkiye [elifeyeter@gmail.com](mailto:elifeyeter@gmail.com)

*Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 25.10.2018 Düzeltme/Revised: 07.11.2018*

*Kabul/Accepted: 13.11.2018*

#### Öz:

Arap Baharı ile başlayan iç savaşlar ve kanlı çatışmalar Ortadoğu bölgesindeki hemen her ülkeyi etkisi altına almış, burada yaşayan halkı göç etmeye zorlamıştır. Suriye'yi de içine alan bu büyük göç dalgaları göçmen sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Göçmenlerle ilgili sorunların başında kültürel farklılıklar ve bu farklılıkların etkilediği bireyin kimlik oluşturma süreci olmuştur. Türkiye'de yoğun bir nüfusa sahip olan Suriyeli göçmenler ile yerel halk arasındaki kültürel etkileşim Türkiye'nin gündeminde uzun süredir var olan önemli bir meseledir. Bu mesele aynı zamanda bilimsel anlamda araştırılması gereken önemli bir sorunsalı oluşturmaktadır. Bu çalışma kadın göçmenlerin değişen dini-kültürel hayatlarında, dini hayatın simgesel yaşam tarzının görsele yansımaları olan giyim tarzının değişmesi üzerine yapılmıştır. Suriyeli kadın göçmenlerin geleneksel dış kıyafeti olan ferace, göç sürecinde, Kahramanmaraşlı kadınların yerel kıyafeti olan manto ile yer değiştirmiştir.

Türkiye'nin modern ve seküler yaşam tarzı, siyasi ve ekonomik gelişmişliği göçmenlerin kültürel etkileşiminde önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır. İçinde yaşadıkları toplumda yeni roller kazanma çabası içerisinde olan Suriyeli göçmen kadınlar statülerini ve sorumluluklarını yerine getirmede kendilerine kılavuzluk edecek karakterler inşa etme çabasındadırlar. Göçmenlerin dini-kültürel etkileşiminin fiziksel boyutlarını irdelemek ve dini kültürel kimlik oluşturmada izledikleri yolu bulmak amacıyla Kahramanmaraş şehrinin genelinde gözlemler ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde okuyan göçmen kız öğrencilerle nitel metodolojiye uygun olarak derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Yapılan mülakatların sonucunda, göçmenlerin içinde yaşadıkları sosyo-kültürel yapıya karşı durmaktan ziyade var olan kültüre uyum göstermeleri, genelde evli göçmen kadınların yerel kıyafetleri olan "ferace" yerine, muhafazakâr bir şehir olan Kahramanmaraş'ın dini-sosyal kültürünün "türbanını" simgeleyen "uzun manto" sunu giymeye başlamaları ulaşılan sonuçlardan birini oluşturmuştur. Bu durum göçmenler açısından bir asimilasyon sürecini mi yoksa "uyum" sağlamayı mı ifade ediyor? Bu sorunun cevabı göçmen öğrenci Safa'nın "yeni bir hayat kurduk" ifadesinde de görüldüğü gibi olumlu yönde bir etkileşimin yaşandığına işaret etmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Göç, Suriyeli Göçmen Kadınlar, Kültürel Etkileşim, Örtünme

## GİRİŞ

Ortadoğu'da başlayan ve Arap Baharı olarak da bilinen halk devrimlerinin en dikkat çekici ve çatışmalı örneği 2011 yılından itibaren Suriye'de yaşanmaya başlamıştır. İç savaşın etkisiyle, giderek sayıları artan Suriyeli halk ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Uluslararası siyasetin ve insan hakları sözcülüğü yapan Avrupa ülkelerinin kalıcı çözüm bulamaması ve bu konudaki tutumu, Suriyeli göçmen sorununu yaratmıştır. Sonuç olarak çok sayıda Suriyeli göçmen, ülkelerindeki iç savaştan kaçarak başta Türkiye, Ürdün ve Lübnan olmak üzere aynı dine mensup komşu ülkelere sığınmak durumunda kalmıştır. Suriyeli sığınmacıların ev sahibi ülkelerde karşılaştıkları pek çok sorun arasında, dini kültürel kimlik oluşturma süreci çalışmanın genel konusunu oluşturmaktadır.

Öte yandan çalışmada Türkiye'nin gündeminde uzun süredir var olan Suriyeli göçmenlerin, yerel halk ile olan kültürel etkileşiminde dinin etki boyutu üzerinde durulmuştur. Özellikle kadın göçmenlerin değişen dini-kültürel hayatlarında simgesel yaşam tarzının görsele yansımaları olan giyim tarzı, temel konuyu temsil etmektedir. Aynı inanca sahip fakat farklı kültürel yaşam içerisinde olan bireylerin etkileşiminde göçmen kadınların yerel halktan etkilendiği gözlemlenmiştir. İslam dininin yaşandığı toplumlarda özel bir konuma sahip olan "türban" ve giyim şekillerindeki değişim, kültürel uyum sürecinde çok uzun zamana yayılmadan "benzeşme" biçiminde kendini gösteren bir sonuç olmuştur. Giyinme tarzında oluşan kültürel etkileşim tek taraflı bir yönde olmamakla birlikte yerel halk kadınlarının dış giysilerinde göçmen kültürünün etkisi de kendini göstermiştir.

Göçmen kadınlar kendi kültürel kimliğini korumak için bir direnç oluştururken içinde yaşadıkları yerel-kültürel hayat çoğu zaman dikte şeklinde kendini göstermiştir. Göçmen kadınlardaki kültürel etkileşim süreci dıştan içe bir hareket ile ilk olarak kendini giyim kuşamda ortaya koymuştur. Kültürel bir çatışma ortamının oluşmasına sebep olan bu durum asimilasyon ile kültürel uyum arasında gidip gelen bir noktaya kişiyi sürüklemekte, iki ayrı kültürden uyum kültürüne bir dönüşüm sürecini de başlatmaktadır.

Suriye'de var olan iç savaşın yıkıcı boyutları ile ülkelerinden göç etmek zorunda kalan bireyler, aynı inanışa sahip bir toplumda kendilerine yer edinme çabası içerisinde olmuşlardır. Var olan dini-geleneksel kültür içerisinde kendi kültürel kimliklerini koruma çabasında, işsizlik ile mücadele etmekte ve entelektüel düşünce sistemlerine sahip çıkarak varlıklarını korumaya çalışmaktadırlar. Ayrıca nüfusunun yarısından fazlasının Sünni inanca sahip bir toplum olan Suriye'nin kültürel yapısı göçmenlerin geleneksel muhafazakâr kültüre karşı takındıkları tutumda önemli bir etkiye sahiptir. Yerel halkın göçmenlere karşı oluşturduğu yardımsever duruş, olumsuz yönelimlerin önünde bir duvar oluşturmuş, ırkçılık gibi göçmenlere zarar verecek ideolojilerin ortaya çıkmasına engel olmuştur.

Göç ile birlikte toplumda var olan sosyal etkileşim çeşitli bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Suriyeli göçmenler üzerine "Zorunlu Göç, Sorunlu Karşılaşmalar: Hisar Köyü, Nevşehir'deki Suriyeli Göçmenler Örneği", "Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki"

Bağlamında Yabancı Göçmen Ve Mülteci Deneyimi”, “Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği”, “Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları”, “Göçün Ekonomik Ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği”, “Kadın Sığınmacılar: Uluslararası Göçün Sessiz Tanıkları”, “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri” gibi pek çok çalışma yapılmıştır.

Kahramanmaraş'ta Suriyeli göçmen nüfusu zaman içerisinde artış göstermekte, göçün şehir ve yerel halk üzerindeki etkisi artmaktadır. Kahramanmaraş'ta kayıtlı Suriyeli: 89,715 tir ve bu göçmenlerin sayısının il nüfusuna oranı % 8.06 olarak belirlenmiştir. Suriyeli göçmen nüfus yoğunluk oranı çalışma alanının önemini anlaşılması bakımından önemli bir veri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı Kahramanmaraş'ta yaşayan Suriyeli kadın göçmenlerin yerel halk ile etkileşimi sonucu ve zamanla değişen yerel kıyafeti olan “ferace” üzerine olmuştur. Şehir genelinde yapılan gözlem ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde okuyan Suriyeli göçmen öğrencilerle yapılan mülakatlar sonucunda yerel kültürün göçmen kadının dini kimliği üzerinde baskı yaratmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca aynı dini inanışa sahip bireylerin kültürel benzeşmesi iki yönlü bir etkileşime dönüşmüştür. Bu dönüşüm içinde Suriyeli göçmen kadınlar yerel halk kıyafetlerini benimserken şehirde yaşayan kadınlar da moda uygun feraceler giymeye başlamışlardır. Ayrıca Suriyeli kadın göçmenlerin yaşadıkları sorunlar da ele alınmış dini kimlik oluşturmadaki etkisi üzerinde durulmuştur.

## YÖNTEM

Çalışmada kullanılan bilimsel metotlar, şehir genelinde yapılan gözlemler ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde okuyan Suriyeli göçmen öğrencilerle yapılan derinlemesine mülakat yöntemi ile sorulan sorulardan oluşmaktadır. Derinlemesine mülakat yönteminin tercih edilmesinin sebebi yapılan çalışmanın kadın göçmenler için hassas ve kişisel bir konu olmasından kaynaklanmaktadır. Önceden belirlenmiş sorular ve mülakat esnasında ortaya çıkan konu ile ilgili diğer sorular bağlamında veriler ortaya çıkmıştır.

Nitel bir yöntem kullanılmasındaki temel amaç belirlenmiş mikro bir evren ile makro alanda bir perspektif oluşturulmasıdır. Varılan sonuç ve değerlendirmelerin açısını genişleterek çözümlerin nicel yönünden ziyade birey açısından anlamının izah edilmesi amaçlanmıştır.

## KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

### Göç, Göçmen

Göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketlerini içerir (Gordon, 2005:685). Ayrıca yaşamış olduğu yerden, vatanından bir şekilde kopan ve kopmak zorunda olan kimselerin başka yerleşim alanlarına yerleşmek üzere gitmesi durumunu ifade eden göç özellikle sanayileşmeyle birlikte önem kazanan bir olgudur (Kirman, 2016:119). İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan “göç” kavramı dünyanın gündeminde her zaman önemli bir yer tutmuş,

tarih boyunca meydana gelen göçler, dünyanın bugünkü nüfus dağılımını, sosyo-ekonomik yapısını ve kültürel gelişimini şekillendirmiştir (Gün, 2011:271). Sosyal bir hareketliliği ifade eden göç kavramı İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek’ olarak tanımlamıştır. Son derece dinamik özelliğiyle göçün sadece göçmenler için değil toplumlar ve devletler için de çok önemli sonuçları, etkileri ve yansımaları olduğu bilinmektedir (Kirman, 2017:116). Göçmenler toplumların girişimci ve dinamik unsurları oldukları (Koser 2007:1) için gittikleri toplumlara enerji, girişimcilik ve taze fikirler getirirler.

Göçmen ise göç eden kişiyi tanımlamaktadır. Yüksek vasıflı, transit, kaçak, mülteci, kadın, öğrenci, emekli göçmenler gibi çeşitliliktedirler (Danış, 2011:7-8). Uluslararası kanunlar ile belirlenen göçmen ve mülteci kavramları yapılan antlaşmalar ile belli sınırlar içerisinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda mülteci; “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs(lar)” olarak tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme, md.1). Sosyal hareketlilik olarak ifade edilen göç son zamanlarda küresel ölçekte bütün ülkeleri ilgilendiren bir sorun haline gelmiş Ortadoğu dahil yoğun göç hareketlerinin yaşandığı coğrafyalarda var olan kaos için uluslararası çözümler yaratılmaya başlanmıştır.

Göçün sadece mekânsal bir değişim olduğunu ifade etmek hem teorik olarak hem de anlamsal çerçevede çok dar bir yapı oluşturacaktır. Birey–toplum bağlamında göçün gösterdiği etki kültürel düzeyde açıklanmalıdır. Zira göç sadece fiziksel bir yer değiştirmeden ziyade insanla birlikte kültürün, geleneğin ve gündelik yaşamın farklı bir kültür içerisine taşınmasını ve yaşanmasını da ifade etmektedir. Dolayısıyla göçmenler gittikleri yerlerde hem değişirler hem de değişime neden olurlar (Kirman 2016: 119). Göçmenler çoğu zaman farklı nedenlerle buldukları coğrafyadan göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunlar, ekonomik, siyasi, sosyal veya kültürel faktörler olabilir. Çoğu zaman bunların harmanlanmasından oluşan karmaşık durumlar göç etmede etkilidir. Göç ve göçmen arasındaki ilişki sosyolojik bağlamda tekst ile kontekst kavramları gibi iç içe geçmiş birbirinden bağımsız olarak düşünülemeyen mefhumları ifade etmektedir. Bir ülkenin veya bir milli sınırın içinde gerçekleşen yer değiştirmelere “iç göç”; kendi öz vatanını terk ederek bir başka ülkeye göç etmeye de “dış göç” denir (Kirman, 2017:111-2).

Suriye’den Türkiye’ye yapılan göçler sebepleri itibari ile zorunlu göç hareketlerine girmektedir. Zorunlu ve gönüllü göçün belirlenmesinde itici ve çekici faktörlerin önemli rol oynadığı da bilinmektedir. İtici faktörü, insanların içinde yaşadıkları koşulların ya katlanılmaz olarak görülmesi ya da rahatsızlık vermesidir. Göçün çekici sebepleri ise yaşam tarzındaki koşulların iyileşeceği düşüncesidir. Zorunlu göç olarak aktarabileceğimiz Suriye göçünün

ardında Arap Baharının Suriye üzerindeki olumsuz etkisi sınırları zorlayan bir şiddete dönüşmüş ve milyonlarca insan ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Çok kısa bir süre içerisinde milyonlarca insanın ülke dışına göç etmesi zorunlu bir hal almış Türkiye de bu büyük göç dalgasından büyük ölçüde etkilenmiştir. Türkiye'ye göçen Suriyelilerin sayısındaki büyük artış, göçün etki alanını genişlettiği gibi göçün etkisinin derinleşmesine de neden olmuştur.

Göç olgusu sosyolojik bir gerçekliktir ve her zaman birtakım sonuçlar ve sorunlar doğurmuştur. Göç eden bir insan hem kendi vatanının hem de göç ettiği kültürlerin özelliklerini taşımaktadır. Ancak göçmen ne eski ana yurdundaki bireydir ne de tam anlamıyla göç ettiği yurdundaki diğer insanlar ile tamamen aynıdır. Göçmenlerin karşılaştığı en önemli konulardan biri de kimlik meselesidir. Göçle birlikte yeni ilişkiler ve bağlantılar önceki aidiyetleri ötelemekte ve dönüştürmektedir (Kirman 2017:120).

Göçmenlerle ilgili sorunlar irdelendiğinde daha özel bir alanı oluşturan “kadın göçmenler” ve dini kültürel kimlik inşa süreci çok boyutlu aşamalar sürecine dönüşmektedir. Kadın göçmenler için yaşam ve eylemler ardındaki anlamsal motifler bir mücadele ortamında oluşmakta cinsiyete dayalı olumsuz etkiler kadın göçmeni ağır şartlar altında yaşamak zorunda bırakmaktadır. Göç ettikten sonra bu kadınlar sosyal izolasyon, yalnızlık, dil engeli ve kültürel farklılıklar nedeniyle birçok şeye yabancılaşmaktadır (Tuzcu, Ilgaz, 2015: 64). Göç sürecinde geleneksel rollerini yerine getirmekte cinsiyetler arası farklılıklar oluşmaktadır. Erkeklerle karşılık kadınlar rolleri gereğince hem özel hayatlarında hem de toplum içinde ekonomik özgürlükle birlikte yeni bir kimlik oluşturmaktadırlar. Oluşan özgürlük ortamı kadın göçmenin kültürel entegrasyonunda ve oluşturacağı kimlik sürecinde önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.

### **Göç ve Kadın**

Göç sürecinde kadının, erkekten ayrı ve kendine özgü durumuyla ele alınıp incelenmesi gerektiği fikri ilk olarak uluslararası kadın konulu konferanslarda Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya Konferansı (Meksika 1975), Kadınların On Yılı Üzerine Dünya Konferansı'nda (Kopenhag, 1980) dile getirilmiştir (Şeker, Uçan, 2016:205). Göçün pasif unsurları olan kadınların göç tecrübeleri, işgücüne katılmaları, göçe zorlanmaları, göç sürecindeki konumları genelde ihmal edilen konular arasındadır (Boyd 2003; Kirman 2017:126).

Kadın göçü özellikle yirminci yüzyılda artış göstermiştir. Birleşmiş Milletlerin verilerine göre dünyadaki mülteci sayısının %70'i kadın ve çocuklardan oluşmaktadır ( Aktaş, 2016: 31). Bu yüzyılda kadınların ailevi sebepler ve çalışma koşulları nedeniyle göç etmelerinin yanında ülkelerinde yaşanan savaş ve sömürü gibi kötü olaylardan dolayı da göç etmek durumunda kaldığı gözlemlenmektedir (Harzig, 2003: 23). Kadınlar göç sürecine toplumsal cinsiyet rolleri gereği üstlendikleri sorumlulukları ile katıldıklarından göçün ve kadın olmanın mağduriyetini bir arada yaşarlar, bu açıdan çifte dezavantajlı ve hassas grupturlar (Sam, 2006: 408).

Kadınlar, 'göçmen' olmanın yanı sıra 'kadın' oldukları için ayrımcı uygulamalara daha fazla maruz kalırlar (Kirman, 2017:126). Kadınların göç sürecinde görünür hale gelmesi ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak erkeklerden farklı deneyimleri olabileceği düşüncesini tetikleyen 1970'lerden sonra artan yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, az gelişmiş ülkelerde yaşanan çatışmalar gibi küresel ölçekte uygulanan neoliberal politikalar sonucunda ortaya çıkan göç eden kadın sayısındaki artıştır (Şeker, Uçan, 2016:206). Anlaşılan göç olgusu, bütün toplumlarda sosyoekonomik dinamikleri etkileyen çok boyutlu ve kapsamlı bir olgudur (Meilaender 2001:9-25). Kadınlar aile üyelerinin birincil bakım hizmetini yerine getirirken sosyalleşme süreçlerine katkıda bulunur ve geleneksel ve kültürel değerleri gelecek kuşaklara aktarırlar (Hondagneu, Sotelo, 2003). Göç eden kadının toplumsal cinsiyet rollerine hem göç edilen kültürün etkileri hem de ailenin geleneksel kültürünü ve dilini koruma çabaları eklenir (Şeker, Uçan, 2016: 207). Kadınların kendi ülkelerinde bile hem kültür hem de dilde var olan kültürel farkları erkeklerden çok daha iyi korudukları görülür (Kandiyoti, 1997: 158). Kadınlar tarafından korunan bu kültürel kodlar hem günlük hayatın idame ettirilmesinde hem de dini hayatın simgesel ve pratik yönünde kendini açık bir şekilde gösterir.

Kadın ve göç bağlamında üzerinde durduğumuz konu "dini kültürel kimlik" olgusudur. Göç edilen toplum tarafından göçmen kadına verilmiş roller ile ev sahibi ülkenin var olan kültürü arasında kendi kimliğini oluşturması gereken kadın göçmenler değişime açık bakış açılarıyla ve kendi kültürüyle yerel kültürden "uyum" temelli bir kimlik oluşturmuşlardır. İlahiyat fakültesinde okuyan S dış görünüş olarak tamamen yerel halkın dini simgesel kıyafetlerini (eşarp ve kap) giymeye başlamış olmasının sebebini "kendi kültürünü terk etmekten ziyade yerel halktan biri gibi görünmek ve yabancı izlenimi yaratmamak" olduğu şeklinde açıklamıştır. Göç hem göçmenler için hem de yerel halktan insanlar için kültürel dönüşüm sürecinin başlangıcını ifade ederken, ayrıca kadın göçmenler için bu dönüşüm süreci içerisinde yeni bir kimlik inşa olgusunu da ifade etmektedir.

### **Göç ve Din**

Göç, insan mefhumu için fiziksel olarak kendi yurdunu terk etmesi ve mekânsal olarak yer değiştirmesi olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda bireyden hareketle göç eden topluluklar bir sosyal hareketlilik sürecinin başlangıcının aktörleri konumundadırlar. Göçün tüm yönlerini kapsayan ayrıntılı tanımı "Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir." (Yalçın, 2004:13) şeklindedir.

Bireyin hayatını sürdürmesinde içinde yaşadığı toplumun kültürel olguları, günlük rutinleri, dini inanışları ve ritüelleri gibi pek çok mefhum insan yaşam parametrelerini belirleyen unsurları ifade etmektedir. Bu parametrelerin içerisinde din kurumu birey ile toplumun etkileşimi konusunda manevi yönü ile meşrulaştırıcı bir etkiye sahiptir. İnsanı kurallar ile kolektif şuur bağlamında toplumun kontrol mekanizmasına dâhil etmektedir.

Kültürel olgular birey toplum arasında bulunan uyum sürecini içinde barındıran bireyin yapmalarına-etmelerine amaç ve anlam kazandıran kolektif bilincin manevi boyutlu ürünleridir. Spesifik olarak manevi yönün birey üzerindeki etkisi hem kişisel hem de sosyolojik olarak kendini çok bir yansımada göstermektedir. Nitekim dinin geçmiş ve günümüzdeki toplum açısından başlıca işlevinin bir sosyal kontrol aracı olarak yorumlayan bilim insanları özellikle kontrol işlevine dikkat çekmek istemişlerdir (Dönmez, 1998:241).

Toplumsal değişimin hareket kazandığı göç neticesinde bireyin dini yaşamadaki tutumlarının anlaşılması için dinin ve dini yaşamın gündelik yaşam ile birlikte topluma yansıyan etkileri değerlendirilmelidir. Din olgusu davranış ve eylem üzerinde kutsal bir vurguya sahiptir ve bu yönüyle etkin bir yönlendirme mekanizması olarak da ifade edilir. Din, göçmenler arasında bir kutsallık alanı veya inanç ve pratikler alanı olmanın ötesinde, kimliğin yeniden sahiplenilmesi ve muhafazası noktasında “sert çekirdek” işlevi görmektedir (Kastoryano 2002:92). Ayrıca din, kimlik ve kişilik oluşumuna katkı yapmak, insan tutum ve davranışlarını toplumsala yönlendirmek onlara kutsal ve kozmik referanslar çerçevesine yerleştirmek gibi fonksiyonlar yerine getirir. İnsan ile din arasında karşılıklı bir etkileşimden söz edilebilir. İnsan hayatına etki eden temel fenomenlerden birini temsil eden din, göç ile bir dönüşüm süreci içerisine girmekte ve göç eden bireyle birlikte kültürel kimliğinin oluşumunda itici güç olarak kendini göstermektedir. Hayatı düzenlemedeki rolü gereği dinin mahiyeti ve toplum üzerindeki etkisi madden ve manen artmaktadır. Ritüellerin bütünleştirici etkisi toplumda kolektif bilinç oluşturmada mutlak realitelerden birini oluşturmaktadır. Ayrıca ritüellerin göçmenler üzerindeki sosyolojik etkisi yerel dini kültürün muhafazakâr ve geleneksel yapısı ile birleşerek dini kültürel kimlik oluşturmada kontrol etkisi yaratmaktadır.

Birliğin, beraberliğin ve dayanışmanın temelini oluşturmada dinin göçmenler üzerinde bütünleştirici bir etkiyi sahip olduğu sonucuna varılabilir. Aynı dine mensup insanların dil ve iletişim konusunda oluşan sorunları çözmeye dini semboller ve simgesel objeler önemli kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini hayatın yaşanmasında vazgeçilmez konuma sahip olan ve bireyin dini yaşamada kendini ifade etme biçimlerinden birini temsil eden dış giyim Müslüman toplumlarda coğrafyadan coğrafyaya farklılıklar göstermektedir. Göç ile birlikte var olan uyum süreci içerisinde değişime uğrayan ve bireyin sözsüz iletişiminde etkin rol oynayan giyim kuşam da değişikliğe uğramıştır.

### **Kültür, Toplum ve Din**

Toplum, birey ve gruplardan oluşan ancak bunların toplamını aşan bir varlık alanıdır. (Durkheim 1994: 39). Sosyolojik anlamda genel olarak büyük insan topluluğu olarak ifade edilen toplum ilk sosyologlar tarafından bir bütün olarak incelenmiş ve makro teriler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Var olan teknolojik gelişmeler ve sosyo-kültürel değişimler bağlamında toplum “gelişmiş” ve “gelişmemiş” olarak farklı tanımlar içinde incelenmeye devam etmiştir.

Sosyologlar tarafından tanımsal bir sınır çizilemeyen kültür Edward B. Taylor tarafından “Bilgilerin, inançların, sanatların, değerlerin, kuralların, örf ve adetlerin toplumun üyesi olan insan tarafından sonradan kazanılmış bütün kapasite ve alışkanlıkların tümü” (Journet, 2009:15-6) olarak yorumlanmıştır. Toplumda kültürün şekillenmesi kültür tanımından hareketle bireyin maddi manevi süreklilik arz eden bütün eylemleridir. Kültür için bireysellikten ziyade toplumsal olarak bahse konu bir kavram olarak izah edilse de toplumu oluşturan bireyin bu tanımlamalarda anlam bakımından bulunduğu bir gerçektir. Kültürü değerlendirme de kullanılan diğer bir argüman ise nesnelere dir. Kültürel kodlar taşıyan bu nesnelere bireyler arasında sözsüz olarak nitelendirebileceğimiz bir iletişim olarak kendini göstermektedir. Çok anlamlı ve karmaşık olmayan bir tanımlı yapan Geertz kültürü; “Sembollerle somutlaşan, tarihsel olarak taşınan bir anlamlar örüntüsünü; insanların hayat ve hayata kaşı takınılan tavırlar hakkındaki bilgilerini ilettikleri, sürdürdükleri ve geliştirdikleri sembolik formlar içinde açıklanan miras alınmış bir kavramlar sistemi” olarak ifade etmiştir (Geertz, 1975: 89). Cemil Meriç’e göre kültür ise bir milleti millet yapan her şeydir. Yani dünya görüşüdür. Kültür insanidir. İnsanın has bahçesidir. Kültür bir hayat üslubu olarak tarif edilmektedir (Meriç, 1993: 305-306)

Günümüz bağlamında kültür kavramı, var olan teknolojik gelişmelerle, sosyal medyanın insan ve toplum üzerindeki etkisiyle mikro bir tanımdan makro bir anlam düzeyine çekilmiştir. Kültürler arası var olan hudutlar ve tanımsal sıkıntılar yerini ortak kültür düşüncesine bırakmıştır. Dünyanın doğusu ile batısı ve güneyi ile kuzeyi arasındaki fiziki sınırların kültürel boyutta varlığını koruyamadığı düşüncesine varabiliriz.

İlk insan ile birlikte var olan din kurumu olgusu, toplum ve kültürden ayrı izah edilecek bir kavram değildir. Dinin kutsal ve aşkın yönü zaman ve tarih bağlamında incelendiğinde toplumları kültürel olarak değiştiren, bireyden hareketle topluma anlam katan bir kavram olmuştur. Dinin var oluşu beşeri ve sosyal olgular temelinde açıklanmaktadır. Zira toplumun varlığında temel olarak bulunan kurumlardan biri de din kurumudur. Dinin bireysel tezahürü olarak niteleyebileceğimiz ritüeller, inançlar, eylemler ardındaki mana boyutuna etkisi toplumda kültürel bir etki yaratmakta bireyleri ortak hareket etmeye zorlamaktadır. Din toplumsal yapının unsurlarıyla yakından ilişki içerisinde olmakla birlikte etkileyen konumuyla birlikte etkilenen yapısıyla da kültürün değişmez olgusudur bir parçasıdır. Sosyo-kültürel çerçevede dinin bireyden hareketle toplumda etkisi fonksiyonel olabildiği gibi kolektif manevi bilinç oluşumunda etkisini gösterir. Sembolik ifadelerde bireyin gündelik yaşamında nesnelere ve objelerde din kültürel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Din sadece sosyal tecrübeleri ve kurumsal pratikleri anlamamıza katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda geniş bir sosyal vaziyet-alışlar ve davranışlar dizisini açıklamanın güçlü kaynaklarından biri olarak da hizmet görür (Dillon, 2014:11). Din maddi ve manevi muhtevası itibari il bireyin gündelik hayatından sosyal hayatına yaşamsal alanın tamamını etkileyen bir kurumdur. Hayatı anlamlandırma ve aşkın ile iletişim kurmada insanı yönlendiren aklen ve ruhen gelişmesine yardım eden bir yapıdır.



Dini sembollerin topluma kattığı tutumlar ile kültürel işlev bağlamında oluşan objeler bireyler arasında ortak eylem yaratmada önem arz eden bir konumdur. İnsan davranışlarını yönlendirme de etkin bir role sahip olan dini semboller bir kültürü paylaşan insanlar tarafından bilinen ve aralarında özel bir anlam taşıyan her şeydir. Bu sembolik iletişimde dış görünüş ve dini kimlik bağlamında oluşmuş kıyafetler bireye aidiyetlik hissi verirken ait olduğu kültürü de yansıtmaktadır. Dinsel inançlar, ancak sembolik formlar ve toplumsal araçlarla birlikte hayatiyetini sürdürmektedir.

Din, birey için hem bireysel hem de toplumsal bağlamda maddi ve manevi anlamda çok yönlü bir olgudur. İnanç, ibadet, etki ve birey bağlamında topluma yansıyan yönü olarak toplumun bütün kurumlarını etkileyen aynı zamanda etkilenen bir yapıya sahiptir. Değişen sosyo-kültürel hayatın etkisiyle birlikte tezahür olarak farklılaşması bireyin yaşam koşullarına uyum sağlaması kaçınılmaz bir etkidir. İslam dini için değinecek olursak Türkiye’de yaşanan dini hayat ile Ortadoğu’da yaşanan dini hayat arasında kültürel ve geleneksel farklılıklar mevcuttur. Din ile kültür arasındaki etkileşimi mevcut kültürle inanılan değer arasında bir ilişki kurması ve bu ilişkinin hayata davranış olarak yansımalarıdır. Din ile toplumun kültürel yapısı anlam ve muhteva olarak birbirine benziyorsa kültürel benzeşme ve uyum daha dirençsiz bir düzlemde gerçekleşecektir. Bu durum aynı dine sahip fakat farklı kültüre sahip göçmenler için örneklik teşkil eden bir durumdur.

### **Dini Kültürel Kimlik ve Kadın Göçmenler**

İnsanın kendini tanımlayan kimlik temelde iki olgudan oluşmaktadır. Birincisi doğuştan getirdiğimiz yaş, cinsiyet, fiziksel yapımız, etnik aidiyetimiz, ikincisi de kendi çabalarımız ve sosyal çevre vasıtasıyla edindiğimiz değer, meslek, dindarlık, yaşam çevresi boş zamanlarımızı değerlendirme biçimlerimiz gibi öğelerdir. Bunlara değişmeyen mefhumlar ve sürekli değişim halinde olan unsurlarda denilmektedir. Yapılan birçok çalışma göç, modernleşme, etnisite gibi konuların dini kimlikle beraber düşünülmesinin ele alınmasının eksiklik olduğunu ortaya koymaktadır (Altuntaş, 2010; Peek, 2005; Akgönül, 2010). Kimlik oluşumunda temel referansın cinsiyet, etnisite, millet, ırk, yaş, vatan kaynaklı olması gibi din kaynaklı da olabilir. Kimlik doğumla birlikte edinilen özelliklerin yanında sonradan kazandığımız özellikleri de içerisine alan, değişme potansiyeli olan bir kavramdır. Dini kimlik ise bireyin ya da grubun kendilerini tanımlarken dinden referans alarak oluşturdukları kimliğidir (Yanmış, Kahraman, 2013:122). Etnik ve dinsel kimlikler dâhil kimliklerin birçoğunun ontolojik gerçekliği yoktur; neredeyse tüm kimlikler kişilerin bireysel tercihleriyle beraber sosyalleşme sürecinde inşa edilirler ve dinamik bir yapıya sahiptirler (Kurt, 2012: 127).

Dünyanın pek çok yerinde Suriye’den yapılan göçe bağlı olarak büyük şehirlerde hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Bu ani gelişen nüfus artışı ekonomik alanda olduğu gibi sosyal, siyasal ve dini kültürel kimlik oluşumunda yeni gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Göçmen kadınlar tarafından göç edilen coğrafyanın toplumsal kurumlarına uyum süreci geleneksel yapıyı ve buna bağlı ilişkileri birey toplum olarak değişime zorlamıştır. Bu

realitenin özellikle bireyin kimlik oluşturmadaki etkisi sosyolojik bağlamda çözüm aranması gereken bir problem olarak izah edilebilir. Özellikle göçün birey ve toplum hayatından yol açtığı etkileşim dikkat çekmektedir (Çelik, 2012: 298). Göç edilen şehirlerin var olan geleneksel yapısı ve göçmenlerle kurulan ilişkilerde bireyin yerel halktan uzaklaşmasına zemin hazırlarken diğer taraftan kentteki fiziki ve sosyal yapılara karşı yabancılaşma duygusu içine girmesine neden olmaktadır. Ayrıca göçmen grupların arasında gerçekleşen en yaygın sosyalleşme kendini dini örgütlenmeler olarak göstermiştir. Bu örgütlenmeler bireyin giyim, beslenme biçimi, dini inançları, gelenekleri, cinsiyet rolleri ve içinde buldukları toplumla olan ilişkilerinin irdelendiği kişisel entegrasyonun tartışıldığı mekânlardan oluşmaktadır.

Aynı dine mensup farklı kültürlerde başta aile olmak üzere, boş zamanlar gibi toplumsal kurumlarda önemli ortaklıklar bulunur. Ancak bu ortaklıkların yanında pek çok farklılığın da olduğu gözlenir (Kirman, 2014: 125). Göç ile birlikte göçmen kadının taşıdığı sosyo-kültürel kimlik, göç ettiği toplumda “öteki” durumundadır. Ayrıca dini yaşam ve ritüellerin değişikliği gündelik yaşam motiflerinden giyim kuşama kadar pek çok ayrıntı genelde göçmenler üzerinde etkin bir role sahiptir. Özelde ise kadın göçmenler için geçirgen bir yapıya sahip olan kültürün değişime uğramasında karşılıklı bir etkileşim yaşamasında etkilidir. Kültürler arası etkileşim medeniyet olarak gelişmişliğe ve bireyin kültürel yaşamındaki tutumuna bağlıdır. Geleneğin yönlendirici etkisi dini hayatta ölçü olarak kabul edilen bir etkiye sahiptir. Gelenek ile birlikte kalıplaşan dini davranışlar göçmen kadınlar için olumsuz etki yaratacak ve kimlik oluşturmada değişim ile asimilasyon kavramlarının gelgitlerini yaşamak zorunda kalacaktır. Yeni bir kültürdeki şartlar ve talepler kaçınılmaz bir şekilde yuva ülkede muhakkak sayılan inançları ve pratikleri yeniden şekillendiriyor (Dillon, 2014: 300). Birey hem kendisi için hem de içinde yaşadığı toplumun kültürel yapısına uyum sağlamak için dini kimliğinde değişime gitmekte ve sosyal yaşam sürecini bu değişim ile sürdürmektedir.

Göçmen kadının eylemlerinin içinde yaşadığı yeni kültür tarafından kabul görmesi dini kimlik oluşturmada psikolojik yönü ifade etmektedir. Bu yönü geliştirme çabası kadın göçmen açısından yeni bir düzen yaratma eğilimi olarak da değerlendirilebilir. Kadın göçmenin sergileyeceği muhtemel tepki ve uyum sağlama süreci kendi varlığını korumasına yönelik eylemler bağlamında oluşacağı açık bir gerçekliği ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kimlik, algı, deneyimleri şekillendirdiği gibi göç sürecini, göçmen yaşamını da şekillendirmektedir (Parrado, Flippen, 2005). Bu nedenle göç sürecinde kadınların “erkeğin eklentisi” konumundan kurtarılarak yaşadıkları deneyimin kendine özgü dinamikleri içinde ele alınıp yeniden incelenmeleri gerekmektedir.

Dini öğretiler kültürel bir şekil alarak insan hayatını etkilemekte bireyin yeni kimlik oluşturmada bir nevi kılavuzluk yapmaktadır. Yani din kültüre kendi manevi boyutunu ve meşrulaştırıcı gücünü ekleyerek “dini içerikli anlam” oluşturmaktadır. Din ile kültür arasındaki etkileşim tek yönlü olmaktan ziyade karşılıklı etkileşim olarak kendini

göstermektedir. Bireylerde var olan kültürel farklılıklar aynı toplum içinde dahi farklı dini kültürlerin oluşmasını sağlamaktadır. Ayrıca toplumun dini hayatı zamandan zamana, mekândan mekâna ve şartlara göre de değişmektedir (Akyüz, 2012: 448). Göçmen kadının ihtiyaç duyduğu şey kendini hem toplumsal özün belirleyiciliğinde var etmek hem de düşünsel ve kültürel kaotik düzenden anlamlı eylemler formuna geçiş yapmaktır. Tutarlılığın sağlanması için çevre ile fiziksel ve psikolojik etkileşim içinde olan göçmen kadın kabuğuna çekilerek bir direnç oluşturmak ile değişim sürecinin yadsınamaz etkisine karşı verdiği mücadelede daha az karmaşık olanı “yeni kimlik” oluşturmayı tercih etmişlerdir.

Göçmen kadınlar buldukları ülkelerde, kendi yurtlarında edindikleri ve göç ile birlikte getirdikleri etnik, dilsel, dinsel ve kültürel kodlar içerisinde uyum sağlayıcı kolektif bir kimlik için çalışmışlardır. Bu kimlik mücadelesi kendilerine özgü bir anlam dünyası inşa etmelerine kentsel mekânlardan uzaklaştırılmış ve göçmen psikolojisini yaşattıkları yeni ikamet yerleri inşa ettikleri gözlemlenmiştir.

Dini kültürel kimlik oluşturmada gündelik yaşamla ilgilenen mikro-sosyolojik yönelimli bir yaklaşım olarak bilinen sembolik etkileşimcilik semboller veya simgeler üzerinde durmaktadır. Bu simgeler ve semboller hayata verdiğimiz anlamı temsil ettiklerinden dolayı kritik bir önem taşırlar. İnsanlar içinde yaşadıkları dünyayı anlayabilme çabası içinde olan ve bu anlamları gündelik hayatında sembollerle anlatabilen sosyal yönü gelişmiş bir varlıktır. Her toplumun kendi şartlarında oluşturduğu dini hayat bireyin kültürel düzeyi bağlamında anlam kazanır ve davranışa dönüştürülür. Göçmen kadınların dini kültürel kimlik oluşturmada kültürleşme ile varılacak temel sonuçlardan “asimilasyon” ve “entegrasyon” kavramlarının izahı açıklamaya çalıştığımız konu bakımından önem arz etmektedir.

### **Asimilasyon**

Asimilasyon bir kültürün başka bir kültürü, çeşitli nedenlerle etki altına alması ve giderek kendine benzetmesi, olarak tanımlanabilir. Bir toplumdaki etnik ya da kültürel azınlıkların, egemen kültürün değer ve normlarını gönüllü ve gönülsüz olarak benimsemesi neticesinde eritilmesi ve yok edilmesi sürecidir (Kirman, 2016:29). Bir kültürde asimilasyon oluşması için etkileşim içinde bulunan kültürün statik bir gelişmişliğe ve canlı bir ekonomik sistem içinde ve düşünsel yüksek kültür özellikleri taşıması gerekir. Kültürün dinamik yapısı birey bağlamında kendini gösterir. Geçmişten gelen eylemler ve kabullenilmiş değerler sonucu oluşan gelenek bir nevi kültürel değişim olarak da ifade edilebilir. Gelenekten gelen kültürel kodlar kültürün taşınmasında ve yaşanmasında itici gücü oluşturmaktadır.

Kültürel asimilasyon gönüllü veya zorla gerçekleşebilen bir kültürlenme sürecini ifade etmektedir. Bir kültür, hiçbir baskı olmadan farklı bir kültürü benimseyebilir veya daha eski ve daha zengin kültürler, zorla diğer zayıf ve geleneklerini koruyamayan kültürleri kendileriyle kaynaştırabilirler. Asimilasyon kavramı yeni bir vatana yerleşen göçmenler ve çeşitli etnik gruplar ile ilgili olarak kullanılır. Karşılıklı etkileşim ve iletişimle dominant kültüre uyum süreci içinde birey tarafından yeni bir kültür ve yeni tutumlar kazanılmaktadır. İki

kültür arasındaki etkileşim çift yönlü olduğu için değişim de yalnızca tek yönlü bir süreç değildir. Asimilasyon, izafi olarak kendi varlığını koruyamayan zamanla fiziki ve beşeri özelliklerini kaybetmiş kültürün dominant bir kültürle kaynaştırılmasını izah etmektedir. Bu süreç, bireyler arasında gündelik yaşamdan sosyal olarak hayata geçirilen tüm eylemler sonucu özellikle iletişim ve uyuma yoluyla gerçekleşir. Asimilasyon kavramı göçlerin artmasıyla üzerinde durulan ve şu anki tanımı ile zayıf kültüre sahip göçmenlere atıf yapmak için kullanılmaktadır. Kültürel asimilasyonun gerçekleşebileceği alanlarda bir sınır olmadığı için göçün yaşandığı tüm ülkelerde gerçekleşebilir. Farklı ülkelerden farklı kültüre sahip insanlar, sosyal hayatın çeşitliliğinde de göç ettikleri ülkeye katkıda bulunurlar

Asimilasyon kavramı kültürel değerlerin korunması olarak olumsuz bir anlam ortaya koyarken bireyin kültürel dönüşümü olarak yorumlandığında ise olumlu bir bakış açısı sunmaktadır. Kendi kültürel ortamının dışına çıkan ve başka kültürler içinde yaşayan insanda yeni kültürü özümseme eğilimi mevcuttur. Bu eğilim var olan kültüre yönelik tavır ve karakter ile yakından ilgilidir. Farklı kültürel geçmişe sahip olan gruplar arasındaki sınırların aşamalı olarak birleşmesi ile kültürleşmenin sosyal uyum ve kimlik aşamalarından geçmesi beklenmektedir. Kültürel kimlik asimilasyonunun farklı kültür grupları arasındaki eşitliği teşvik etmesi beklenmektedir. Ancak göçmenlerin çalışmamızda da vurguladığımız dominant “geleneksel muhafazakâr” kültüre odaklanması birey için oluşan muhtemel sonuçlardan birini ifade etmektedir.

Asimilasyonun belirleyicileri; sosyoekonomik statü, dil öğrenimi, iletişim ve farklı toplumlardan insanların birbiriyle evlenerek kan bağı oluşturması şeklinde sıralamak mümkündür. Kadın göçmenler için “asimilasyon” kavramı içinde yaşadıkları kültürel süreç bağlamında olumsuz bir argüman olarak değerlendirilmektedir.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde okuyan M yerel halkın evlerde kullandığı “yazma” ve “şalvar” gibi kıyafetleri giymeyi sevdiğini ancak bunu kendi tercihi olduğu için yaptığını ifade etmektedir. Suriyeli göçmen kadınların dış görünüşünde var olan değişiklik asimilasyon olarak değil ortamın kendilerine verdiği özgürlüğü temsil ettiği bu ifade ile netlik kazanmaktadır.



Şekil 1. Yerel Kültüre Uyum Sağlamış Manto Giyen Suriyeli Göçmen Kadınlar

## Entegrasyon

Entegrasyon kültürün farklı parçalarını, özelliklerini kaybetmeden içinde yaşanılan yerel kültür ile birleştirerek yeni bir bütün haline getirmektir. Sosyolojik boyutta ise azınlık ve çoğunluğun birbirine uyum sağlama sürecini ifade eder. Teorik perspektiften bakıldığında, entegrasyon sürecinin amacı belli bir kültürde yaşayan azınlık ve çoğunluğun aynı haklara sahip olduğu yeni ve demokratik bir toplum inşa etmektir. Bu inşa sürecinde birey kültürel aktivitelerini gündelik davranışlarını ortaya koyarken her hangi bir baskı ve dikte altında bulunmamaktadır. Entegrasyonun asimilasyondan farkı, gruplar arasındaki etkileşim ve uyum sürecinde azınlığın haklarının korunması ve değerlerinin yaşanmasına, gelecek nesillere nakledilmesine ve geliştirilmesine müsaade ve tahammül etmektir. Günümüz bağlamında entegrasyon, gerek muhtemel sonuçları bakımından, gerekse de ev sahibi toplum açısından çok daha karmaşık bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Göç ister bireysel olsun ister topluluk olarak olsun gerek göçenler açısından, gerekse göç edilen yeni yurt açısından bir uyum problemini birlikte getirir. Göç edenlerin, günlük hayatlarına sorunsuz devam edebilmeleri için bir şekilde topluma uyum sağlamaları gerekmektedir. Bu uyum süreci bireyin dini kimlik oluşturmasında eylemler ardında var olan temel anlam motiflerini belirlemede yol gösterici konumdadır. Göçmenler, etnik gruplar içinde, belirli sosyal sınıf içinde veya sosyal refah sistemi içinde alıcı statüsünde eşit bir şekilde iyi entegre olabilirler (Kamali, 1997: 27).

Kadın göçmenler sarsıntılı ve ağır şartlara sahip “göç” eylemini gerçekleştirdikten sonra farklı kültürel yaşam içerisinde mevcut şartlara uyum sağlama sürecini dıştan içe doğru gerçekleştirmektedirler. Bu değişim süreci dış görünüş itibari ile uyum modunda ilerlerken kültürler arası uyum dış kıyafette kendini göstermekte var olan kültürün kabul sürecini hızlandırmaktadır.

H yirmi üç yaşındadır ve Halep'ten göç eden Suriyeli öğrencilerden biridir ve kendi şehrinde ferace giyiyor ve yüzünü tamamen kapatan peçe takıyorken Kahramanmaraş'ta gözlerini açıkta bırakacak biçimde peçe taktığını bunu kendi isteği ile yaptığını ifade etmektedir. Yerel halk ile yaşadığı olumsuz durumların kendisinde bir baskı oluşturmadığını aksine kendi ülkesine göre daha özgür bir ortamda yaşadığını ifade etmiştir. Bu açıklama H'nin yaşamının sonraki süreçlerinde dış görünüş temsilinin yerel halkın görüntüsüne dönüşeceği ve dini kültürel kimliğinin oluşmasında uyum olarak kendini göstereceği sinyallerini vermektedir.



*Şekil 2. Yerel Örtünme Biçimi İle Suriyeli Göçmen Kız*

### **Suriyeli Göçmen Kadınlarda Dini Kültürel Kimlik Oluşumunun Öncülleri**

Bireyde kimliğin oluşma süreci ergenlikten itibaren başlayan önemli psikolojik bir olgudur. Toplumlarda her birey zaman içerisinde oluşturulmuş geçmişin izlerini taşıyan ve şimdiki yaşamaya olanak sağlayan belirli kültür tanımları ve bu tanımlara bağlı olarak geliştirilmiş geleneklerin içerisinde doğar. İnsan doğduğu andan itibaren kültürlenme süreci içerisine girer ve çevresinde var olan eylemleri taklit etmeye kimlik oluşum sürecinde ise sorgulamaya başlar. Belirlenmiş kültürel olgular bireye içinde yaşadığı hayata göre roller belirlemede sosyalleşme duygusunu geliştirmektedir. Bu durum bireyi toplum içinde yaşamaya hazır hale getirmektedir. Dinin insan üzerindeki kutsallaştırıcı, meşrulaştırıcı ve hayata anlam katma gibi var olan etkileri bireyin karakteri ve kimliği üzerinde etkin konuma sahip olduğu gerçekliğini ortaya koymaktadır. Kültürün taşınması olarak da ifade edebileceğimiz göçün birey ve toplum üzerindeki psikolojik etkisi kimlik oluşumunda etkin bir gücü ifade etmektedir.

Bu bağlamda kendi öz vatanında yaşamış olduğu kültürü beraberinde getiren göçmenler var olan sosyal kimliklerini değişen kültürel şartlar ile birlikte yaşamaya başlamaktadır. Genelde göçmenin özelde ise göçmen kadınların dini kültürel kimliklerinin oluşumundaki temel öncüller yaş, dil, eğitim, geleneksel dini kültür ve göçmenlerin yaşadıkları olumsuz koşullardan oluşmaktadır

### **Yaş Olgusu**

Türkiye'de 11 Ekim 2018 tarihi itibarıyla 3.585.738 Suriyeli vardır ve bunların 177.376 kişi, geçici bakım merkezlerinde kalmaktadır. Hem yabancı kişinin sosyal düzeni hem de ülkemizin hukuki düzeni açısından gerekli olan ikamet izni; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'na göre Türkiye'de kalmak üzere verilen izin belgesini ifade etmektedir. Yetkili makamlar tarafından düzenlenen bu izin belgesi yabancıya ülkemizde belirli bir süreliğine ve belirli bir yerde yaşama hakkı sağlamaktadır. Kamusal düzenin sağlanması ve

korunması açısından önem arz eden ikamet izni; yabancıнын talepte bulunması, istenilen evraklarla başvurusu ve talepte bulunduğu ikamet izni türünde şartları taşıması halinde düzenlenmektedir.

Türkiye’de, vizenin veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden ya da doksan günden fazla kalacak yabancıların ikamet izni almaları zorunludur. Önceki uygulamada, ikamet izni başvuruları sadece yurt içinde valiliklere yapılmakta iken; YUKK ile ülkemizde ikamet edecek yabancıların başvurularının vatandaşı olduğu ya da yasal olarak bulunduğu ülkedeki konsolosluklardan yapılması esastır. Ancak, Kanunun yabancılar açısından bilinirliğinin artırılması ve yurt dışı teşkilatımızın oluşturulması sürecinde ikamet izni başvuruları yurt içerisinden alınmaya devam etmektedir. Kanunun 21 inci maddesine göre ikamet izni başvuruları en geç doksan gün içinde sonuçlandırılmaktadır. Ayrıca Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğinin 22. maddesine göre doksan günlük süre, bilgi ve belgelerin tam olarak yetkili makama teslim edildiği tarihten başlamaktadır (Göç Raporu, 2016: 37).

Düzenli göç kapsamında ülkemize gelerek Yükseköğretim Kurumlarına (üniversitelere) kayıt olan yabancı öğrencilere ikamet izni düzenlenmektedir. Ülkemizde öğrenci ikamet izni ile yasal olarak kalan yabancıların sayısı Göç Net sisteminde öğrenci ikamet izni kaydı olan yabancılar üzerinden belirlenmektedir (Göç Raporu; 2016 ). Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından, Suriye’den ülkemize gelenler için geçici barınma merkezleri kurulmuştur. Suriye’den ülkemize yönelik nüfus hareketleri hakkında 31 Aralık 2016 tarihinde AFAD tarafından yayınlanan bilgi notunda; 10 şehirde (Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adıyaman, Adana, Malatya) kurulan geçici barınma merkezlerinde 258.545 Suriyeli yabancıнын olduğu belirtilmektedir.

Kahramanmaraş’ta kayıtlı 17.288 Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Bu sayının şehir nüfusuna oranı 8.06 olarak belirlenmiştir. Ayrıca araştırmanın evreni olarak belirlediğimiz Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi’nde 1132 Suriyeli öğrencinin 479’u kız, 653’ü erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Üniversitede okuyan ve mülakat gerçekleştirdiğimiz öğrencilerin tamamı göç ettikleri ilk zamandan itibaren geçen dönemlerde geleneksel dini kültürün etkisinin kendi kültürlerini olumsuz olarak etkilemediğini aksine değişim süresi içerisinde farklı tecrübeler edinmelerini sağladığını ifade etmektedirler. Ayrıca Üniversite ortamının birey üzerindeki sosyo-kültürel etkisi düşünüldüğünde kız öğrencilerde var olan değişimin yadsınmaz bir gerçekliği ifade ettiği de söylenebilir.

Tablo 1. Türkiye’de ki Suriyeli Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
<b>TOPLAM</b>	1.945.951	1.639.787	3.585.738
0-4	288.852	269.570	558.422
5-9	246.854	231.673	478.527
10-18	352.261	303.385	655.646
19-24	318.637	224.333	542.970
25-29	197.036	141.445	338.481
30-34	162.878	121.061	283.939
35-44	190.134	159.236	349.370
45-59	135.175	129.922	265.097
60-90+	54.124	58.162	112.286

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç İstatistikleri, 2018

Doğuştan var olan aidiyet ve kimlik duyguları bilhassa ergenlik döneminde kendilerini daha iyi hissettirir (Kuşat, 2003: 49). Kolektif kimliğin inşası ve yeniden üretilmesi, sosyal ve kültürel düzen örneklerinin yaygınlaşması ve kurumsallaşması ile gerçekleştirilmektedir. Yaş olgusu bireyin kimlik oluşumunda belirleyici olgulardan birini temsil etmektedir. Göçmenlerin erken yaşta kendi kültürlerinden koparak farklı bir kültürel hayat içerisinde yaşam sürmeleri birey üzerindeki değişimi artıracaktır. Kültürel kodların taşınmasında yaşanmışlık ve geçmişten gelen geleneğin karakter üzerindeki muhafaza edici yönü bilinen bir realitedir. Küçük yaşta yapılan göçler geleneğin ve kültürün muhafaza edici yönün etkisini azalmakta ve bireyin uyum sürecine ivme oluşturmaktadır. Tabloya göre 0-18 yaş aralığında 1 milyon 692 bin 595 Suriyeli bulunmaktadır. Bu sayının yaş bağlamındaki oranı ise %47.2’dir. 0-18 yaş aralığında olan Suriyeli göçmen kadınların oranı değerlendirildiğinde dini kimlik inşa sürecinin devam ettiği söylenebilir.

## Dil

Göçmen sorunlarının başında iletişimin temel aracı olan dil olgusu gelmektedir. Yabancı bir kültür ile karşılaşan göçmenin kendini ifade etmesinde ve karşılıklı etkileşimin yönlendirilmesinde dilin etkisi önemli biri hususu teşkil etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde dil probleminin ortak bir sorun olarak tespit edildiği görülmektedir (bkz. Oytun, Gündoğar, 2015:20; karşı. Demir, Okşar 2018: 292). Bireyin kültürlenmesinde ve kimliğinin oluşmasında kullandığı dilin etkisi bütünleştirici ve tamamlayıcı konumundadır. Aynı zamanda, insani ilişkinin olanaklılığı ve temelini ifade eden “bir başkasına açık olma”, hiç kimse zorlamasa bile kişinin kendi içinde karşı olduğu bazı şeyleri kabul edebilmeyi, yani ötekini işitebilmeyi ifade eder (Gadamer 2009: 139-140). Bu anlamda, kişinin diyalog varlığı olması, bir kimsenin, kendisiyle ve çevresiyle, öteki insanlarla ve şeylerle dilsel dolayımın etkileşiminde, benliğini ve kişiliğini oluşturduğunu ve kendini dilinde gerçekleştirdiğini ifade eder (Coşkun, 2014:92). Ayrıca BM tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye’de yaşayan Suriyeli kadınların büyük bölümü Türkçe bilmemektedir.



Barınma en büyük sorunu teşkil ederken, sadece yüzde 15'i gelir getiren işlerde çalışmaktadırlar.

Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin dil probleminin çözümü için ilk ve orta dereceli okullarda Türkçe eğitimi verilmekte resmi kurumlarda özellikle hastanelerde tercüman bulunmaktadır. Dil ile ilgili problemlerin çözümü göçmenlerin hem kişisel hem de toplumsal sorunlarını azaltmış yerel halk ile kaynaşmasında yol kat etmesini sağlamıştır. Elektrik elektronik mühendisliği 3. Sınıf öğrencisi S. üniversite okumaya başlamadan önce dil öğrenmek için bir yıl boyunca kuaförde çalıştığını söylemiştir. Var olan sorunlarının başında dilin geldiğini iletişim kuramadığı için hem eğitiminin aksadığını hem de gündelik işlerini yapamadığını ifade etmiştir. Türkçeyi akıcı bir üslupla ve hiç zorlanmadan konuşan S eğitimini devam ettireceğini dil öğrenmeden önce karşılaştığı sorunların da ortadan kalktığını vurgulamıştır.

### **Kamp İçi ve Dışı Etkileşim**

Göçmenlerin yaşamsal ihtiyaçları bağlamında göç edilen şehirlerin belirli bölgelerine inşa edilen kamplar, göçmenler için bir yaşam alanı oluşturmakta ve bireyin kendi kültürel dokusu içerisinde yaşamı idame ettirmesini sağlamaktadır.

*Tablo 2. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı (Barınma Merkezleri, 23.03.2017 Tarihi İtibariyle 10 ilde 22 Barınma Merkezi)*

Şanlıurfa	112.473
Gaziantep	38.347
Kilis	35.787
Kahramanmaraş	18.298
Mardin	3.369
Hatay	19.667
Adana	555
Adıyaman	9.657
Osmaniye	7.302
Malatya	10.189
Toplam	255.644
Geçici Barınma Merkezi Dışında Kalan Suriyeli Sayısı	2.711.505
Türkiye Bulunan Toplam Suriyeli Sayısı	2.967.149

*Kaynak: <http://www.goc.gov.tr>*

Kamp içi ve kamp dışı kültürel etkileşim göçmen kültürü ile yerel kültürün etkileşimi bağlamında değişiklik gösterecektir. Kamp içinde kalan göçmen kadınların dil öğrenimi kamp dışında kalan göçmen kadınların dil öğrenimi ile karşılaştırıldığında kamp dışında kalan kadın göçmenlerin yerel halk ile etkileşiminin sıklığı nedeniyle daha hızlı olmuştur. Dil konusunda sorun yaşamayan göçmen kadınlar kendilerini ifade etmede sorunlarını kısmen de olsa çözmüşler kamp dışı hayatında yaşam şartlarının standartlarını yükseltmişlerdir. Kamp içinde

kalan kadın göçmenlerin sosyal değişimini toplumsal faktör bağlamında içe dönük şekilde geliştiğini ifade edebiliriz. Dış Kıyafetlerin değişimi yaşanan etkileşim ve kurulan iletişim ile doğru orantılı olmakla birlikte eğitim ve yaş ile de ilişkilidir. Kamp içinde kalan fakat çalışan göçmen kadınların durumu yine kamp dışında kalan kadınların sosyo-kültürel olarak sağladığı uyumla paralellik göstermektedir.

*Tablo 3. Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Kamp İçi Yaş Dağılımı*

Yaş Grubu	n	%
1 Yaş ve altı	111	3,1
2-6 Yaş	595	16,8
7-12 Yaş	530	14,9
13-18 Yaş	526	14,8
19-54 Yaş	1.572	44,3
55-64 Yaş	130	3,7
65 Yaş ve üzeri	88	2,5
Toplam	3.552	100

Kamp içinde ikamet eden Suriyeli göçmen sayısı 10 Ekim 2018 tarihi itibari ile 177.376'ya ulaşmıştır. Suriyeli kadın göçmenlerin kültürel etkileşimi kamp dışında yaşayan göçmen kadınlar kadar yoğun bir düzeyde olmayacağı için iki kültür arasındaki etkileşim daha yüzeysel ve etki alanı zayıf bir mahiyettedir. "Suriye geleneklerine göre kocası vefat eden kadınların üç veya bölgeye göre dört ay süren bir yas dönemi bulunmaktadır. Geleneklerine göre, bu dönem boyunca erkeklerle görüşmemeleri gerekmekte ve bu durum kadınların çadırlarından çıkamamalarına neden olmaktadır" (AFAD, 2014). Ayrıca birçok kadın sığınmacı kamp dışında dini nikâh ile evlendirilmekte ve devlet tarafından denetlenmesi kolay olmayan evlilikler olarak kadınlar açısından ciddi sıkıntı yaratmaktadır (Barın, 2015:37).

Suriyeli göçmenler için özel olarak temin edilmiş barınma ihtiyaçlarını gideren kamplar aynı zamanda göçmenlerin bir arada kalmasını sağlarken yerel kültürle olan sosyalliğin etkisini azaltmaktadır. Kampta yaşayan Suriyeli göçmen kadınların dış görünüşlerindeki değişiklik kamp dışında kalan kadın göçmenlerin dış kıyafetlerindeki değişim kadar dikkat çekmemektedir. Ayrıca kampta kalan kadın göçmenlerin yaşlarının oranı kimlik oluşumu bağlamında değerlendirildiğinde Suriyeli göçmen kadınların % 50 ye yakını genç nüfusa sahiptir. Bu orandan hareketle geçen süreçte dini kimlik oluşumu yerel dini kültür ile uyum sağlama süreci devam etmektedir.

*Tablo 4. Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Kamp Dışı Yaş Dağılımı*

Yaş Grubu	n	%
1 Yaş ve altı	111	3,1
2-6 Yaş	595	16,8
7-12 Yaş	530	14,9
13-18 Yaş	526	14,8
19-54 Yaş	1.572	44,3
55-64 Yaş	130	3,7
65 Yaş ve üzeri	88	2,5
Toplam	3552	100

Bu tabloya baktığımızda Suriyeli kadınların toplamının yarısını genç yani çalışma çağında kadınlar (19-54 yaş arası) oluşturmaktadır. Türkiye’ye sığınmış olan Suriyelilerin %50,2 sini kadınlar oluştururken bu kadınların da %23,7’sini yetişkin kadınlar (18-59 yaş arası) oluşturmaktadır (AFAD, 2014: 5). Kamp dışında kalan göçmen kadınların yaş aralığındaki oranlar kimlik oluşumunda etkili faktörlerden biridir. Zira genç nüfus oranının yüksekliği etkileşimin sosyallikle orantılı olarak artacağı ve uyum sürecinin devam edeceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

### **Eğitim**

Kimlik oluşumu üzerinde bireyin içinde yaşadığı kültürel şartlar, dini hayat ve eğitim temel öncülleri ifade etmektedir. Eğitimin birey üzerindeki belirleyici ve kapsayıcı etkisi davranış yönünün istendik şekilde değişmesini sağlamakta kimlik oluşumunda bireye sorgulama yeteneği kazandırmaktadır. Göçmen kadınların eğitim durumları dini kültürel kimliklerinin oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Okur-yazar olmayan ya da ortaöğretim düzeyinde eğitim almış göçmen kadınların oranının düşük oluşu yerel kültürün etkisini azaltma ve artırma boyutunda değerlendirildiğinde geçen süreç bağlamında yerel dini kültürün etkisinin aratacağı yönünde bir sonuç elde edilebilir. Lise ve üzeri eğitim gören göçmen kadınların oranı ise okur-yazar olmayan göçmen kadınların oranından çok daha düşük sevedir. Bu oran bağlamında kültürel değişimin eğitimi daha yüksek olan kadın göçmen üzerindeki etkisi entegrasyon olarak kendini göstermektedir. Zira Üniversitede okuyan Hale ferace giyen ve yüzünü tamamen kapatan peçe takan bir Suriyeli iken Kahramanmaraş’ta kendini daha özgür hissettiğini bu yüzden gözlerini açık bırakacak şekilde peçe taktığını ifade etmiştir. H’nin sonraki süreçlerde dış kıyafetindeki değişimin diğer Suriyeli kız öğrencilerdeki gibi devam edeceği söylenebilir.

Tablo 5. Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Kamp İçi		Kamp Dışı		Genel	
	n	%	n	%	n	%
Okuryazar değil	554	17,5	720	24,5	1274	20,9
Okuryazar	193	6,1	291	9,9	484	7,9
İlkokul	1217	38,5	925	31,5	2142	35,1
Ortaokul	692	21,9	518	17,7	1210	19,8
Lise	344	10,9	265	9	609	10
Üniversite ve üzeri	165	5,2	214	7,3	379	6,2
Toplam	3165	100	2933	100	6098	100

Bu tabloya baktığımızda Türkiye’ye sığınan Suriyeli kadınların çoğunluğunun düşük eğitilmiş ya da hiç eğitim görmemiş kadınlardan oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin eğitimi her ne kadar ciddi zorlukları içerisinde barındırsa da onların yerleşik kültüre uyum sağlamaları ve yeni geldikleri coğrafyaya entegre olmaları da ancak eğitim sayesinde gerçekleşebilir (Taştan ve diğerleri, 2016: 19–20). Dolayısıyla eğitim yoluyla, ülkemize göç etmiş ve eğitimden uzak kalmış özellikle çocuklar/gençlerin toplumda kendine yer bulamayarak marjinalleşmesinin ve onların etrafında oluşabilecek ırkçı ve mezhepçi toplumsal çatışmaların önüne geçilebilir (Demir, Okşar, 2018:3).

Her 100 Suriyeli kadından 21’inin okuma-yazma bilmediği görülmekte, ilkokul seviyesine kadar eğitim görmüş kadınların hepsi bir arada değerlendirildiğinde ise yüzde 64’lük bir oran ortaya çıkmaktadır. Göçmenlerin yerleşik kültüre uyum sağlamaları ve yeni geldikleri coğrafyaya entegre olmalarında önemli bir yeri olan eğitim aynı zamanda dini kültürel kimliğin oluşumunda birey ve toplum üzerinde etkisi olan bir gerçekliktir. Dolayısıyla eğitimin sosyalleşme ve dil bakımından göçmenlerin gelişmesinde ve yerel halk ile etkileşimindeki rolü üniversite ortamında yapılan gözlemler sonucu entegrasyon oluşumunda itici güç olarak değerlendirebilir. İletişim kurmanın göçmen kadınlar üzerindeki etkisini üniversite öğrencisi M’nin “yaşadığım sorunların çoğu Türkçeyi öğrendikten sonra çözüme kavuştu. Artık isteklerimi ifade edebiliyor yanlış anlaşılmalara karşı kendimi savunabiliyorum.” sözleri açıkça ifade etmektedir. Suriyeli göçmen kadınların eğitimi önündeki temel olumsuzluğun temelinde dil olduğu yapılan akademik çalışmalar ile ortaya konmuştur. Ayrıca mesleki yeterlilik, sınıf yönetimi, dini anlamda yorum farklılığı, derslerin yapısından kaynaklanan sebepler de göçmenlerin eğitiminde karşımıza çıkan diğer sorunlardır (Demir, Okşar, 2018:7).

### Geleneksel Dini Kültür

Gelenek geçmişten günümüze birey ve toplum tarafından taşınmış kültürel olgu ve değerlerdir. Geleneksel dini kültür ise toplumun gelenekçi yapısı içinde var olan dini inancı kültürel olarak devam ettirme ve farklı kültürel etkileşime kapalı bir yapı olarak tanımlanabilir. Geleneksel dini kültürün aynı dine mensup Suriyeli göçmen kadın üzerindeki

etkisi dini kimlik oluşturmada ne denli önemlidir sorusuna cevap mahiyetinde mülakat yaptığımız üniversite öğrencisi M'nin "İlk geldiğimizde çok sorun yaşadık. Yabancı olarak görülmek çok kötü hissettiriyordu. Dil öğrendikten sonra iletişim kurmak ve Kahramanmaraşlılar gibi giyinmek hayatımı daha da kolaylaştırdı. Fakat geleneksel kültür bizim üzerimizde bir baskı unsuru oluşturmadı" ifadelerinden hareketle Suriyeli göçmen kadınlar üzerinde geleneksel dini kültürden ziyade "yabancı" algısının baskı unsuru olduğu ortaya çıkmaktadır.



*Şekil 3. Siyah Başörtüleri ve Geleneksel Örtünme Biçimleri İle Suriyeli Göçmen Kadınlar*

Daha önce göç almamış bir şehir olan Kahramanmaraş'ın yerli halkın bakışı ve onlara karşı tutumu, göçmen kadınların dini kültürel kimlik oluşturmada temel öncüllerden birini oluşturmaktadır. Fakat geleneksel muhafazakâr bir şehir olan Kahramanmaraş'ın göçmen kadına karşı tutumu ilk başlarda olumsuz gibi algılansa da onların dini hayatlarını yaşamalarında herhangi bir olumsuz etki yaratmadığı anlaşılmaktadır. İlahiyat fakültesi 4. Sınıf öğrencisi M'nin komşuları ile olan ilişkilerinin aratmasında geleneksel kültürden ziyade aynı inanca sahip olmanın etkisinin daha etkin olduğunu söylemiştir. Giyim kuşam konusunda herhangi bir baskı ile karşılaşmadıklarını söyleyen M yerel halkın ev kıyafetlerini de giymeye başladıklarını ama kendi kültürlerine ait giyinme biçiminden de uzaklaşmadıklarını ifade etmiştir.



*Şekil 4. Yerel Halk Kadınlarının Giydiği Modaya Uygun Ferace Örneği*

#### **Suriyeli Göçmen Kadınların Sorunlarının Dini Kültürel Kimlik Oluşturmada Etkisi**

Göçmen ve mülteci olarak sürdürülen veya sürdürülmeye çalışılan yaşam, birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bunun yanında göçmen ve mülteci kadın olmak bu çerçevede daha karmaşık ve olumsuz anlamlar barındırmaktadır. Mültecilerin sorunları, daha ülkelerinden kaçışlarıyla başlamakta ve sanıldığı gibi sığınacak ülke bulunca son bulmamakta, aksine hızla artmaktadır. Mülteci olmak kadınları ve çocukları olumsuz etkilemektedir.

Kadınların, diğer mültecilere nazaran daha olumsuz koşullarla karşı karşıya kalmaları ve mücadele gücünün yetersiz oluşu, öncelikle onun cinsiyeti ile ilgilidir. Kadın mülteciler özel bir durum yaşar ve kadın olmaları sebebiyle pek çok cinsel, sosyal ve psikolojik sorunla karşılaşır. Bu sorunların bazıları cinsel ayrımcılık, cinsel taciz, önyargı, zulüm, geleneklerin zarar verici uygulamaları, cinsel şiddet ve aile içi şiddettir. Mülteci ve sığınmacı kadınlar, kadınlar açısından geçerli sayılan tüm göç nedenleri dışında daha farklı nedenlerden dolayı da göç etmektedir. Bu konuda daha önce Göç Araştırmaları Dergisinde “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri” isimli bir çalışma yapılmış ve bu makalede kadınların genel olarak, yaşadıkları ülkedeki geleneksel yapının ezici ve ataerkil uygulamalarından kurtulmak için göç ettiklerini ya da sığınmacı talebiyle başka ülkelere geçme yoluna başvurduklarını göstermektedir. Zorunlu olarak değerlendirilebilecek temel sorunlardan dolayı ülkeyi terk eden kadınlar, göç sürecinde çeşitli saldırı, şiddet ve tehlikelere maruz kalmaktadır.

Mültecilerin genel olarak mülteci olmaktan kaynaklı yaşadığı sorunların yanı sıra mülteci kadınlar göç ettikleri ülkelerde daha özel sorunlar da yaşıyor. Önce kadın mültecilere ilişkin kimi verilere göz atalım:

AFAD, Sağlık Bakanlığı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün 2016 yılında yaptığı 'Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Sağlık Durumu' araştırması verilerine göre; Suriyeli kadın mültecilerin % 18.4'ü eğitim almamıştır. Kadınların % 16.1'i ilkokulu terk etmiş ve kadınların sadece % 33'ü ilkokuldan mezun olmuştur. Suriyeli mülteci kadınların % 8.4'ü hiç evlenmemiş, binde 7'si boşanmış ve % 9'u eşlerini savaşta kaybetmiştir Suriyeli mülteci kadınların % 84.4 evde % 4.9'u işçi olarak çalışırken, % 3.5'i ise işsizdir.

Göçmen kadınlar için ülkelerindeki zorlu koşullardan kurtulup yaşama yeniden adapte olabilmek uzun bir süreci ifade etmektedir. Bu zorluklar kadın ve kız çocukları için cinse dayalı olumsuzluklar içeren özel durumları da içinde bulundurmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, göç sürecinde yaşanan bazı sorunları şöyle sıralamaktadır:

- Mülteci kız çocukları ve kadınlar ülkelerinden kaçışları, öncesi ve esnasında, sığınma ülkesinde fiziksel ve cinsel saldırı ve istismara uğramak
- Eşlerinin istismarı ve terk etmesi
- Silahlı çatışmaya ve zorla askere alınmak,
- Cinsel sömürü ve fuhşa zorlanmak
- Toplu tecavüz ve hamile bırakılmak
- Sınırdan geçişler sırasında çeteler ya da sınır görevlileri tarafından cinsel saldırıya uğramak
- Geri dönüşlerinden sonra fiziksel ve cinsel saldırı ve istismara uğramak,
- İnsan tacirleri, köle ticareti yapanlar tarafından yakalanma tehlikesi,
- Geri dönüşlerde bir çeşit ceza olarak cinsel tacize maruz kalmak,
- Yasal statüyü düzene sokmak için cinsel zorbalığa boyun eğmek
- Kişi olarak tanınmamak,
- Karar alma süreçlerinin dışında bırakılmak
- Kaynaklara erişiminin engellenmesi gibi durumları yaşamak zorunda kalmışlardır.

Suriyeli kadın göçmenlerin de bu olumsuzluklardan etkilendiği muhtemel bir gerçekliktir. Yaşanılan bu sorunlar bireyi fiziksel ve psikolojik olarak etkilemekte sosyalleşme ve yeni kültürel kimlik oluşturmasında istenmeyen sonuçlar olarak kendini göstermektedir. Özellikle barınma ve dil problemleri kadınların gündelik ve sosyal hayatta varlığını sürdürmesine engel oluşturmaktadır. Kadın göçmenlerin cinsiyetine yönelik zulümler ve şiddet patolojik vakialara dönüşmektedir. Suriyeli kadınların yaşadığı bir diğer sıkıntı ise şiddete ya da istismara uğradıkları zaman ya da herhangi bir problemle karşılaştıkları zaman başvuracakları bir merciinin olmaması konusundaki şikâyetleridir (Barın, 2015: 37). Bu tür olaylara karşı kontrol mekanizmalarının varlığı karşılaşılan olaylarda yetersiz kalmaktadır. Kadınlar şikâyetlerinin ciddiye alınması hususunda yaşadıkları problemler sebebiyle kendilerini güvenli bir ortamda hissedememektedir. Bu güvensizlik hissi hem kamp içinde hem de kamp dışında yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göç olgusu küresel ölçekte tüm milletleri ve ulusları ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Küreselleşme, savaş, açlık, sosyal statüde değişiklik, değişen dünya düzeni ve ülkelerde var olan ekonomik istikrarsızlık gibi pek çok neden göçün sebepleri arasında bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu’da var olan Arap ülkelerini kapsayan iç savaşlar ve insan hayatını tehdit eden yönetim biçimleri Türkiye’ye komşu olan Suriye’de de milyonlarca insanı göç etmeye zorlamış ve küresel ölçekte bütün dünya ülkelerini etkileyen sosyal hareketlilik olayını başlatmıştır. Sayısı her gün çoğalan göçmenler sadece coğrafya değiştirmekle kalmayıp kendi kültür ve değerlerini, gündelik yaşam motiflerini inanış biçimlerini de göç ettikleri ülkelere ya da şehirlere götürmekte sosyal ve kültürel etkileşimle “yeni” yaşamlar inşa etmektedirler. Göçün, göçmen için oluşturduğu olumsuz koşulların içerisinde kadın göçmenlerin şartları cinsiyet temel alındığında çok daha fazla problemi içinde barındırmaktadır.

Ataerkil toplumlarda “kadın” olmak, kadın kimliği ve rolleri açısından içerisinde yaşanması zor koşulları barındırırken “göçmen kadın” olmak var olan olumsuz koşulları daha da ağırlaştırmaktadır. Öz vatanından ayrılmak zorunda kalmanın psikolojisi ile gelecek düşüncesinin karanlığı içinde varlığını koruma çabası içerisinde giren göçmen kadının kendi ile birlikte taşıdığı toplumsal ve ailesel roller bağlamında üstlendiği sorumluluklar bireyde bir gerginlik yaratmakta bu gerginlik içinde yaşama entegre olma çabasına sürüklemektedir.

Sosyo-kültürel hayatın unsurlarından biri olan din kurumu bireyin kültürel kimliğini oluşturmada temel öncüllerden birini ifade etmektedir. Oluşan dini kültürel kimlik bireyin göç etmesi ile dönüşüm sürecine girmekte “asimilasyon” ile “entegrasyon” kavramları arasında bireyde gelgitler yaşatmaktadır. Aynı dine mensup bireylerin farklı kültürlere sahip olması ve temel iletişim aracı dilin aynı olmayışı göçmen ile yerel halk arasında “yabancı” durumunu yaratmakta ve sosyal yaşam şartlarını zorlaştırmaktadır.

Göçmen kadınların sosyal izolasyon içinde kişiliklerini ve kimliklerini oluşturmadaki etkenler sosyal kimliklerini oluşturmada içinde yaşanan şehrin yerel kültürü ile yakından ilişkilidir. Kahramanmaraş’ta var olan geleneksel dini kültürün göçmen kadınların dini kültürel kimlik oluşturmadaki etkisini derinlemesine mülakat yaptığımız öğrencilere yönelttiğimiz sorular ve aldığımız cevaplardan hareketle kültürel etkileşimin çift taraflı olduğu sonucuna varabiliriz. Yerel kültür tarafından kabul görme çabası içerisinde hareket etmekten ziyade aynı dine mensup yerel halk ile kaynaşma ve uyum oluşturan Suriyeli kadın göçmenler ilk göç ettikleri günden itibaren günümüze kadar geçen zaman içerisinde kendi kültürel kimlikleri ile yerel dini geleneksel kültürden harmanlanmış “uyum” un temsilcileri olmuşlardır.

Göçmen kadınların göç ve sonrasında yaşadığı sorunlar değerlendirildiğinde dini kültürel kimliğinin oluşumunda elde edilen veriler bağlamında bazı öncüller tespit edilmiştir. Bu öncüller arasında yaş, eğitim ve ikamet edilen yer (kam içi kamp dışı) bulunmaktadır. Suriyeli kadın göçmenler arasında genç nüfus oranının yüksek oluşu dini kimlik oluşumunda



etkilenme ve etkileme bağlamında uyum olarak kendini göstermiştir. Kahramanmaraş'ın geleneksel muhafazakâr ve göç almayan yapısı göçmen kadınlar için dezavantaj gibi görünse de kendi şehirlerine göre daha özgür bir ortama sahip olduklarını düşünmelerine engel olmamıştır. Geleneksel dini kültürün kadın üzerindeki olumsuz etkisi göçmen kadınların üzerinde aynı etkiye sahip olmadığı mülakat yapılan göçmen kız öğrencilerin özgürlüğe yaptığı vurgu ile kendini göstermiştir.

Var olan göçün ve göçmenlerin getirdiği kültürün tek taraflı bir etkileşim olmadığı yerel halk kadınlarının dış kıyafetinde var olan değişikliklerle kendini göstermiştir. Kahramanmaraş'ta İslami gelenek bağlamında özel bir konuma sahip olan ve türbanı simgeleyen "manto" nun kısmen ferace ile yer değiştirmesi etkileşimin boyutunu izah etmede önemli bir yere sahiptir. Daha önce göç almamış bir şehir olan Kahramanmaraş'ta beş yıldır halk ile yaşamaya devam eden Suriyeli göçmenler görünüş itibari ile "yabancı" konumundan sıyrılmış görünmektedir. Bu durum ayrıca Kahramanmaraş'ta kültürel manada bir hareketliliğin yaşanmasına ve geleneksel ufkun gelişmesinde etkin bir güç olarak kendini göstermeye devam etmektedir.

Göçmen kadınların dini kimliklerini oluşturmalarında ve muhafaza etmelerinin önünde bir takım problemler oluşmuştur. Bu sorunların başında kuşkusuz dil, eğitim, barınma, güvenlik ve sorunların danışılacağı merciler yer almaktadır. Bu olumsuzlukların dışında kadın göçmenlerin cinsiyete bağlı olarak yaşadığı şiddet, tecavüz, baskı ve ataerkil kültürün oluşturduğu kadın rolleri bağlamında yaşanan gerilimli yaşam biçimi gelmektedir. Tüm bu olumsuzluklar içinde Suriyeli kadın göçmenler içinde yaşadıkları kültürün şartlarını benimsemek için öncelikle dil öğrenmeye teşvik edilmişlerdir. Mevcut koşulları iyileştirmek için Türkiye'de göçmen kadınlara dil kursları açılmış eğitimleri için düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle barınma ve iş bulma konusunda sorun yaşayan Suriyeli kadın göçmenler yabancı algısını yıkmak için yerel halk ile iletişim kurmaya çalışmışlar değişen dış görüntüleri ile uyum sürecine girmişlerdir. Dil öğrenmiş Suriyeli kadınlar eğitimlerine devam etmeye başlamışlardır. 0-18 yaş aralığında bulunan Suriyeli göçmenlerin oranının yüksek oluşu kültürel değişim süreci içerisinde olan ve yerel kültürden etkilenerek kültürlenecek göçmen sayısının çokluğuna işaret etmektedir. Bu durum Suriyeli göçmenlere verilecek eğitimin de önemini ortaya koymaktadır. Ulusal ve yerel siyasetin göçmen kadınlar üzerine uyguladığı politika ve ortaya koyduğu projeler göçmen kadının sorunlarına çözümler sunulmaktadır. Bu çözümler bağlamında kimi zaman kendilerini yabancı ortamda hissetmelerini engellemek için feraceler dağıtmakta kimi zaman ise sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği etkinlikler ile uyum sürecine katkıda bulunmaktadır.

Kahramanmaraş şehrinin genelinde yapılan gözlemler ve Sütçü İmam Üniversitesinde okuyan öğrenciler ile gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda Suriyeli kadın göçmenlerin göç dolayısıyla yaşadığı pek çok olumsuzluk yaşadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte aynı dini inanişaya sahip olmak dini ritüellerin ve bayramların bütünleştirici özelliği yardımseverlik duygusu ile birlikte kendini göstermiş göçmenlerin yaşamlarını kolaylaştırmıştır. Kadın

göçmenlerin yaşadığı sorunlar dil öğrenmeleri ile kısmen ortadan kalkmış eğitim alma imkânları iyileştirilmiştir. Kadın göçmenlerin kültürel uyum sürecinde yerel kıyafetleri olan ferace yerine muhafazakâr kültürü ve dini geleneği temsil eden mantoyu giymeye başlamaları değişimin başladığını göstermiştir. Olumsuz koşullar bu değişimle birlikte çözüme kavuşmuş, olumsuz yaşam koşullarından uzaklaşan göçmen kadının dini kimlik oluşmasının bu süreç içerisinde olgunlaşacağı sonucuna varılmıştır.

#### KAYNAKÇA/REFERENCES

- AFAD Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2013). *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, Saha Araştırması Sonuçları*, AFAD Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*
- Akdoğan A. (2012). *Kültür ve Din" Din Sosyolojisi El Kitabı*, Akyüz, N. Çapçioğlu, İ. İstanbul. Grafiker Yayınları
- Akgönül, S. (2010). *Fransa'da Türkiyeli Olmak: Yerel Kimlik, Din ve Etnisite, Türkiye'de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler*, İstanbul, Say Yay.
- Altuntaş, N. (2010). *Çoklu Kimlik Algısında Taşıyıcı ve Tamamlayıcı Bir Kimlik Olarak İslam: Almanya Örneği, Türkiye'de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler"*, İstanbul, Say Yay.
- Barın, H. (2014). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1, 10-56
- Boyd, M. (2003). *Women and Migration*, Toronto: Migration Policy Institute, University of Toronto.
- Coşkun, S. (2014). Dil-Düşünce ve Dünya İlişkisi Bakımından Öznellik, Bireysellik ve Kimlik, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 23, 87-102.
- Çelik, C. (2012). *Göç, Kentleşme ve Din*, Din Sosyolojisi, N. Akyüz, İ. Çapçioğlu, İstanbul, Grafiker Yay.
- Danış, D. (2011). *Demografi: Sosyolojik Bakış, Göç*, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi
- Demir, R. & Okşar, Y. (2018). Suriyeli Öğrencilerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Kilis İli Örneği, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 285-312.
- Dillon, M. (2014). *Din Sosyolojisi El Kitabı*, (Çeviren H. Arslan), İstanbul, Paradigma Yay.
- Durkheim, E. (1994), *Sosyolojik Metodun Kuralları*, (Çeviren E. AYTEKİN), İstanbul, Sosyal Yay.
- Gadamer, H. G. (2009). *Hakikat ve Yöntem*, (Çeviren H. Arslan, İ. Yavuzcan), İstanbul: Paradigma Yay.
- Geertz, C. (1975). Religion of Culturel System, *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, C. Geertz, Hutchinson of London
- Gün, Z. (2011). İltica, *Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*.<http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/v. b%C3%B6l%C3%BCm.pdf>. (Erişim: 26.04.2018)
- Harzig, C. (2003). *Women Migrants as Global and Local Agents" in Women, Gender and Labour Migration*, ed. P. Sharpe, Routledge, London
- Hondagneu-Sotelo, P. (2003). *Gender and US Migration*. University of California Press, Berkeley. <http://www.goc.gov.tr/> (Erişim tarihi: 08.03.2018) İçişleri Bakanlığı 2016 Göç Raporu Ankara
- Journet, N. (2009). *Evrenselden Özele Kültür*, (Çeviren Y.Sezen), İstanbul İz Yay.
- Kastoryano, R. (2002). *Negotiating Identities: States and Immigrants in France and Germany*, trans. B. Harshav, Princeton University Press.
- Kirman, M. A. & Özbolat, A. (2014). *Kültür ve Din*, Adana, Karahan Yay.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Adana, Karahan Yay.

- Kirman, M. Ali 2017. "Sosyal Bir Olgu Olarak Göç", *İslam Coğrafyasında Terör Göç ve Mültecilik*, Ankara, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yay. 109-131.
- Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*, Oxford University Press.
- Kuşat, A. (2003). Bir Değerler Sistemi Olarak 'Kimlik' Duygusu ve Atatürk, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 45-61.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*, 2. basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.
- Meilaender, P. C. (2001). *Toward a Theory of Immigration*, New York: Palgrave Mac Millan
- Meriç, M. (1993). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İstanbul, İletişim Yay.
- Oytun, O. & Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) – Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), Rapor No: 195, Ankara
- Park, C. (1994). *Sacred Worlds: An Introduction to Geography and Religion*. London: Routledge
- Parrado, E. A. and Chenoa A. Flippen (2005). Migration and Gender among Mexican Women. *American Sociological Review*, p. 606-632.
- Peek, L. (2005). Becoming Muslim: The Development of a Religious Identity. *Sociology of Religion* 66(3), 215-242.
- Sam, D. L. (2006). *Acculturation of Immigrant Children Island Women*. D. L. Sam and J. W. Berry, *Acculturation Psychology*. Cambridge University Press, 403-418.
- Şeker, D. Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 1 .
- Taştan, C., Kavuncu, A. Ç., Akbulut, A. M., İrdem, İ., Osmanoğlu, E., Özkaya, Ö. & Yıldız, A.K (2016), *Uluslararası Kitleli Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler, 1. Uluslararası Göç ve Güvenlik Konferansı Sonuç Raporu*, 11–13 Kasım 2016, Ankara, Polis Akademisi Yayınları
- Tuzcu, A. & Ilgaz A. (2015). *Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Yanmış, M. & Kahraman, B. (2013). Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2.

#### Extended Abstract

### The Effects of Local Religious Culture on the Formation of Religious-Cultural Identity of Syrian Women Immigrants: Kahramanmaraş Example

Civil wars and bloody conflicts that started with the Arab Spring have effected on almost the all countries in the Middle East region and forced the inhabitants to emigrate. These large waves of migration, including Syria, have brought with it the immigration problems. One of these problems related to immigrants is cultural differences, and the identity formation process affected by these differences. The cultural interaction between the Syrian immigrants in Turkish society and the local population is an important issue on Turkey's agenda. This issue is also an important problem to be investigated in social scientific perspective. This study was carried out on the changing religious-cultural life of female immigrants and the changing of the style of clothing as a reflection of the symbolic life style of religious life. Within migration process, Ferace, the traditional outer clothing of Syrian female immigrants, has been replaced by the mantle, which is the local clothes of the women of Kahramanmaras. Apperantly, Turkey's modern and secular lifestyle, and its political and economic development level has been one of the major factors or a powerful agent in the religious-cultural

interaction of Syrian immigrants. In fact, the migration, as an interaction of different cultures, is a starting point of acculturation in terms of migrants and country of destination. It is an experienced reality that migration has positive and negative aspects for both individuals and society. The process of acculturation of Syrian immigrants to Turkey is multi-dimensional. One of the dimensions is their conservative effort of their culture. The other dimension is the fact that their culture cannot be separated from the influence of different ones. This process of interaction forces the immigrants to create a new identity both physically and mentally.

In order to examine the physical dimensions of the religious-cultural interaction of immigrants and to understand the way to construct their religious cultural identity, data in this study are obtained by “observations” from female immigrants living in Kahramanmaraş city, and “depth interviews” as a technique of qualitative methodology conducted with immigrant female students studying at Kahramanmaraş University. The main objective in using a qualitative method is to create a macro perspective with a micro sampling. By expanding the results and the evaluations, it is aimed to explain the meanings of individual actions rather than the quantitative aspect of solutions.

As a result of these observations and deep interviews, the immigrants have experienced the adaptation process to the existing culture rather than resisting the socio-cultural structure in which they live, and data show a shift from the “*ferace*” which it is the local clothes of Syrian married immigrant women to the “*long mantle*” and “*turban*” symbolizing the socio-religious culture of Kahramanmaraş as a conservative city. Is this an ‘assimilation’ or ‘adaptation’ process for immigrants? The answer of this question has pointed out that there is a positive interaction towards ‘adaptation’, according to the expression of Safa, an immigrant student at Kahramanmaraş University, “*We have created a new life*”.

**Keywords:** Migration, Syrian Women Immigrants, Cultural Interaction, Purdah